

PALLAGI ANIKÓ

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőpolitika szemszögéből

Büntetőjogi szankciórendszerünk egyik, pusztán létezésében is vitatott intézménye az életfogytig tartó szabadságvesztés. Jelenleg hazánkban a legsúlyosabb büntetés a (szakmai körökben röviden csak *tésként* emlegetett) tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, amely a hatályos szabályozás szerint végleg kizárja az elkövető feltételes szabadságra bocsátásának lehetőségét a Btk.-ban meghatározott esetekben. Vajon nincs-e összekeverve a társadalomvédelem a társadalom bosszúvágyának kielégítésével, jegyzi meg *Tóth Mihály* legutóbbi, az életfogytig tartó szabadságvesztésről a legújabb strasbourg-i döntés nyomán megjelent cikkében.¹

Vajon mi e büntetés célja, és általában mi a büntetés célja, fűzhető tovább a kérdés, amelynek megválaszolása nem könnyű feladat. Bizonyos szempontból egyszerűnek tűnhet, hiszen csupán fel kell lapoznunk a Btk. vonatkozó rendelkezéseit, és azt gondolhatjuk, hogy e dilemma nem is létezik. Ha létezett is valaha, akkor azt már a jog, a törvény, a jogtudomány rég megválaszolta. Mégis, az erről szóló közvélemény-kutatások óhatatlanul szembesítenek minket azzal, hogy társadalmunkban nagyon sokan igazságosnak tartják a tényleges életfogytig tartó szabadságelvonást, sőt az sem tagadható, hogy sokan támogatnák a halálbüntetés visszaállítását is. Könyvtáryi irodalma van a büntetés céljának meghatározásáról szóló elméleteknek, a társadalom tagjai azonban a büntetéstől elsősorban nem a bűncselekmény elkövetőjének nevelését, a társadalomba való visszavezetését, hanem az elkövetett bűn igazságos megtorlását várják, ahogyan arra már *Szabó András* több ízben is felhívta a figyelmet.² Ehhez képest a 2013. július 1-jén hatályba lépett új büntető törvénykönyvünk a büntetés fogalmának meghatározásától, a joghárány jellegének kimondásától is elzárkózik, a büntetés céljaként pedig a társadalom védelmét és a generális, illetve speciális prevenciót hangsúlyozza.

¹ Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről.

<http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatlan-jovorol>. 28. lj.

² Erre vonatkozóan lásd egyebek között a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleményét, illetve Szabó András: Recepció és kreativitás a büntetőjogban. http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/704_belso.htm

A büntetőpolitika a kriminálpolitikának az a része, amely meghatározza, hogy mely emberi magatartások legyenek büntetendők, és mi legyen az állami reagálás a bűncselekmények elkövetőinek cselekményeire. Ebből a szempontból pedig kiemelendő – *Földvári József* igen találó megállapítása szerint – a büntetőpolitika Janus-arca³. Hiszen a büntetőpolitika nem csupán a büntetőjoghoz, hanem a politikához is kötődik, így szükségképpen megmutatkozik benne a társadalom, illetve annak egyes csoportjai érdekeinek érvényre juttatása is. Igen fontos szerepük van a jogalkotóknak abban, hogy a büntető jogszabályokkal kapcsolatos jogállami elvárásokat és a társadalom által kívánt igényeket összhangba hozzák egymással. Ebből az aspektusból nézve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés talán jó példája e kompromisszumnak.

Más európai országban is létezik életfogytig tartó szabadságvesztés, sőt tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására is van lehetőség⁴. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legutóbbi döntése⁵ nem is azt mondja ki, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mint szankció önmagában ellentétes lenne az Emberi jogok európai egyezményében foglalt elvekkel. E büntetésnek a hazai Btk. szerinti jelenlegi szabályozása azonban, amely szerint a törvényben meghatározott esetekben nincs is lehetőség e büntetés felülvizsgálatára, sérti az egyezményben megfogalmazott emberi jogokat.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása a Csemegi-kódextól az 1978. évi IV. törvényig

Hazánk első büntető törvénykönyve, a Csemegi-kódex, a fő büntetések körében ismerte mind a halálbüntetést, mind pedig az életfogytig tartó fegyházbüntetést. *Edvi Illés Károly* kiemelte, hogy a kódex büntetési rendszere az igazságos szigor a humanizmus követelményeivel igyekszik összeegyeztetni. Erre tekintettel a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények számát a lehető legkevesebbre szorította⁶, és ezekben az esetekben is az enyhítő rendelkezés alkalmazásával lehetővé vált helyette határozott tartamú vagy életfogytig

³ Földvári József: Kriminálpolitika. KJK, Budapest, 1987, 17. o.

⁴ Ezzel kapcsolatban részletesen lásd Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. Magyar Jog, 2013/5. [2013a]

⁵ Case of László Magyar v. Hungary, Application no. 73593/10, 20 May 2014.

⁶ Két bűncselekmény esetében – a Csemegi-kódex 126. § 1. pontjában meghatározott, a király meggyilkolását, szándékos megölését, vagy ezek kísérletét megvalósító felségsejtés, és a 278. § szerinti előre megfontolt szándékból elkövetett emberölés eseteiben – került sor a meghatározására.

tartó fegyházbüntetés kiszabása⁷. A határozott időtartamú szabadságvesztés leghosszabb tartamát tizenöt évben határozták meg, míg az életfogytig tartó fegyházat „szintén időleges jellegűvé tette azáltal, hogy a jómagaviseletű fegyenceket ama kedvezményben részesíti, hogy 15 év kitöltése után föltételesan szabadon bocsáthatók”⁸. Ebben az időben a büntetőjog-irodalom már egyre sürgette a halálbüntetés megszüntetését, hivatkozással más („művelt”) országokra, így többek között Hollandiára, Olaszországra, Romániára, Portugáliára és Svájc egyes kantonjára, ahol már a büntetőtörvények sem tartalmazták a halálbüntetést mint büntetési nemet, ha pedig mégis, akkor sem történt kivégzés, így a bíróságok nem alkalmazták.

Hazánkban *Finkey Ferenc* foglalkozott részletesen a halálbüntetés ellen és mellett szóló érvek részletes kifejtésével, saját felfogása szerint a halálbüntetés egy durva és kegyetlen erkölcsi korszak maradványa, amely művelt állam büntetőtörvényeiben nem kaphat helyet.⁹ Hasonló álláspontot képviselt *Fayer László* is, aki a halálbüntetés ellen felsorakoztatott érvek között kiemelte egyrészt e büntetési nem elretentő hatásának, visszatartó erejének kérdésességét, másrészt helyrehozhatatlan következményeit, illetve azt, hogy a társadalom erkölcsi érzékét is ignorálja: „*A népek azon tudata, hogy az államban az ember élete annyira szentnek tartatik, hogy még azon egyént sem végzik ki, a ki gyilkolt: sokkal inkább hozzájárul az erkölcsök szelídítéséhez, mint a mennyire az eshetőleges halálbüntetéstől való félelem visszatarthatja a gyilkost.*”¹⁰ Kiemeli ugyanitt, hogy bár a halálbüntetést támogatók legfőbb érve a társadalom jogérzete, az „életet az életért” elve, valójában azonban a jogérzet nem a halálbüntetést követeli, hanem a büntetés biztos bekövetkezését.¹¹

Az életfogytig tartó fegyházbüntetés a halálbüntetés „pótszere”, amely azért került bevezetésre, mert valamennyi büntetés között az egyedüli, amelyet a fokozatosság némi fenntartása mellett a halálbüntetés helyett, illetve annak átváltoztatása esetén lehetett alkalmazni.¹² Tartalmát illetően a Csemegi-

⁷ Csemegi-kódex 91. §

⁸ Edvi Illés Károly: A magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek, Budapest, 1909, 107. o.

⁹ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902, 409. o.

¹⁰ Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Franklin Társulat, Budapest, 1905, 160. o.

¹¹ Uo. 162. o.

¹² Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéséről. In: Tóth Károly (szerk.): Emlékkönyv Cséka Ervin egyetemi tanár születésének és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. JATE ÁJK, Szeged, 1992, 377. o.

kódex 29–34. §-a rendelkezett egyebek között a magánelzárásról és arról, hogy a fegyencek a büntetés alatt kényszermunkát voltak kötelesek végezni. Tekintettel arra, hogy a kódex is ismerte a feltételes szabadság intézményét, így az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték esetén (ha megfeleltek a 44. § szerinti feltételeknek¹³) a büntetésből tizenöt év eltelte után voltak feltételes szabadságra bocsáthatók.

A századfordulón a magyar büntetőjog-tudományban meghatározó pozitivistá büntetőjogi irányzat és ennek bizonyos tételeit a klasszikus iskola tanáival ötvöző közvetítő irányzatok közül a *Franz von Liszt-féle* felfogás térhódítása következtében a büntetőjogi gondolkodásban egyre inkább a tettesre (a tettes tetteire), illetve a megelőzésre helyeződött át a hangsúly. Ez megmutatkozott egyrészt az 1913-ban létrehozott dologházba utalás mint a közveszélyes munkakerülők elleni és „*a társadalmat fenyegető veszélyek megelőzésül*”¹⁴ szolgáló közbiztonsági intézkedésben¹⁵, illetve a Csemegi-kódex második büntetőnovellájaként számon tartott, 1928. évi X. törvénycikk (II. Bn.) szerint megalkotott, az úgynevezett megrögzött büntetettek esetében alkalmazandó szigorított dologház intézkedésében.

A megrögzött büntettes fogalmának a II. Bn. 36. §-a szerint az a büntettes felelt meg, aki az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntetést követett el, és a törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha a bíróság megállapítja róla, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntetést öt éven belül követte el, és hogy üzletszerűen követ el bűncselekményeket vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat.¹⁶ Finkey Ferenc értekezésében rámutatott arra, hogy a szigorított dologház – amelynek legrövidebb tartamát a törvény három évben határozta meg, a felső határa azonban a törvényben nem volt maximálva – lényegében az életfogytig tartó fegyháznak felelt meg. Ha az elítélt a végrehajtás idején nem tanúsított kellő szorgalmat és jó magaviseletet, és szabadon bocsátása nem volt kívánatos, abban az

13 1878. évi V. tc. 44. §: „Azok, a kik legalább három évi fegyházra vagy börtönre ítéltetvén, büntetésük két harmadrészét kitöltötték, és szorgalmuk, valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak: büntetésük hátralévő részének kitöltése végett, közvetítő intézetbe szállíttatnak, a hol szintén munkával foglalkoztatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek.”

14 Finkey Ferenc: A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. Székfoglaló értekezés. MTA, Budapest, 1930, 36. o.

15 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkéről

16 A megrögzött büntettes és az ellene alkalmazható szigorított dologház intézménye tekinthető a jelenkori büntetőjogszabályok „három csapás” szabályának egyik hazai jogelözményének. Vö. 23/2014. (VII. 15.) AB. határozat III/1.3. pont.

esetben élete végéig is tarthatott. „Ez az intézmény tehát valódi betetőzése a büntetési és börtönrendszerünknek, a legdrasztikusabb, de legbiztosabb fegyver a társadalom megrögzött ellenségeivel szemben.”¹⁷ A szigorított dologház alkalmazása esetén azonban az igazságügy-miniszter döntési jogkörébe tartozott az elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról való döntés, amelynek feltételeit a három év eltelte után minden évben a dologház felügyelőhatósága megvizsgálta.¹⁸

A Csemegi-kódex eredeti szabályozása a halálbüntetést igen szűk körben tette lehetővé, a második világháború után azonban a hazai törvényhozás a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények körét jelentősen kiszélesítette, ez a változás összefüggött a világháború folyamán elkövetett háborús és népellenes bűncselekmények tetteseinek felelősségre vonásával. 1950-től pedig újabb jogszabályok tették lehetővé halálbüntetés alkalmazását a gazdasági rend, majd pedig a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmére. A szabadságvesztés-büntetés rendszerét a második világháború után a népbíráskodásról szóló 81/1945. M.E. számú rendelet és az 1440/1945. (VIII. 5.) M.E. számú rendelet módosította először, e rendeleteket az 1945. évi VII. törvény emelte törvényerőre. A szigorított dologház megszűnt, a törvény szerint a bíróság a következő szabadságkorlátozó büntetéseket szabhatta ki: kényszermunka; fegyház; börtön.¹⁹

A Csemegi-kódex általános részét felváltó 1950. évi II. törvény (Bt.) megtartotta mind a halálbüntetést, mind pedig az életfogytig tartó szabadságvesztést. A halálbüntetést illetően a törvény miniszteri indokolása kifejtette, hogy a jövőbe tekintve lehetséges e büntetés eltörlése, mivel „a kulturális színvonal emelkedése és a szocializmus megvalósítása ezt a büntetést nélkülözhetővé fogja tenni”²⁰. A szabadságvesztést egységesen börtönbüntetésként határozta meg, így megszüntette a korábbi kódexben megkülönböztetett szabadságvesztési nemeket, ami miatt a Btá.-t sok kritika érte. Ezek a bírálatok azonban nem voltak egészen igazságosak, mivel e rendelkezés nem azt jelentette, hogy minden szabadságvesztés végrehajtására egységes rezsimben került sor, csupán a jogalkotó nem a büntető anyagi jogi szabályok között, hanem a büntetés-végrehajtási törvényben kívánta ezt szabályozni, amelynek

¹⁷ Finkey Ferenc (1930): i. m. 37. o.

¹⁸ Lásd 1928. évi X. törvényeikk 44–47. §.

¹⁹ Lőrincz József: A sztálini büntetőpolitika és konzekvenciái a hazai büntető igazságszolgáltatásban. Börtönügyi Szemle, 2007/2., 72. o.

²⁰ Kádár Miklós: A büntetőtörvénykönyv általános része. Az 1950. évi II. törvény. Az 1950.39. sz. törvény. A törvényjavaslat miniszteri indokolása. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1951, 94. o.

megalkotása azonban még másfél évtizedet váratott magára.²¹ A börtönbüntetésből feltételes szabadságra bocsátás feltételeit nem a Btá., hanem a büntető törvénykönyv általános részének hatályba léptetéséről szóló 1950. évi 39. tvr. tartalmazta, e szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt tizenöt év elteltével volt feltételes szabadságra bocsátható.

Az 1957-től megindult kodifikációs munkálatok folyamán az életfogytig tartó szabadságvesztést, annak határozatlan tartama miatt sok támadás érte, tekintettel arra, hogy „*nem illeszkedik bele a szocialista törvényesség kereteibe*”²². Az új kódex, az 1961. évi V. törvény megtartotta a halálbüntetést mint „*kivételes és ideiglenes*”²³ büntetési nemet, amelyet a miniszteri indoklás kizárólagos megtorló jellegű büntetésnek tekintett. Alkalmazhatósági köre a Csemegi-kódex eredeti szabályaihoz képest nagymértékben nőtt, hiszen huszonnyolc bűncselekmény esetén volt rá lehetőség. A halálbüntetés kegyelemből húsz évig terjedő szabadságvesztésre volt átváltoztatható, és minden esetben vagylagos, alternatív szankcióként alkalmazták a tiztől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés mellett. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés azonban nem szerepelt e törvénykönyvben, így a törvény „*a nem határozott időre szóló szabadságvesztés utolsó csökevényét is felszámolta, mivel határozatlan tartama miatt nem felelt meg a büntetés nevelő céljának*”.²⁴ Ezzel azonban a jogalkalmazás során nagy teher nehezedett az eljáró bíróságokra az élet és halál kérdését tekintve, hiszen e kettő között nem volt átmeneti büntetési nem, amely a halálbüntetés reális alternatívája lehetett volna.²⁵

A gyakorlatban előforduló kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények hamarosan ráirányították a figyelmet az életfogytig tartó szabadságvesztés hiányára, mivel e szankció törvényből való száműzése oda vezetett, hogy a maximális időtartamban kiszabott határozott ideig tartó szabadságvesztés a társadalomvédelem igényeit tekintve nem lehetett alternatívája a halálbüntetésnek.²⁶ Ezért az 1971. évi 28. számú törvényerejű rendelet mint az 1961. évi kódex novellája újból bevezette az életfogytig tartó szabadságvesztést,

21 Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984, 36. o.; Vö. Lőrincz József: i. m. 72. o.

22 Cieslár Viktor: Az új büntető törvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése. Jogtudományi Közlöny, 1955/2., 90. o.

23 Uo. 87. o.

24 Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. KJK, Budapest, 1966, 703. o.

25 Györgyi Kálmán: i. m. 68–69. o.

26 Hagymási Kornélia: Végtelen idő a rácsok mögött, avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. Börtönügyi Szemle, 2009/2., 64. o.

így a jogalkalmazásnak ismét lehetősége nyílt e büntetés kiszabására azokban az esetekben, amelyekben a bíróság az elítélt megjavulására, átnevelésére esélyt látott. Ezzel pedig jelentősen csökkent a bíróságok által kiszabott halálbüntetések száma is.²⁷ Az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazási körében a novella tizenöt év elteltével tette lehetővé az elítélt feltételes szabadságra bocsátását.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályai a korábbi Btk.-ban és annak első büntetőnovellájában

Korábbi büntető törvénykönyvünk, az 1978. évi IV. törvény eredeti szabályozása még ismerte a halálbüntetést is, és a szabadságvesztés-büntetési nem két fajtájaként határozta meg az életfogytig és a határozott ideig tartó szabadságvesztést. A törvény 47. § (4) bekezdése szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt akkor volt feltételes szabadságra bocsátható, ha a szabadságvesztésből legalább húsz évet kitöltött, és alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Ha az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt újabb bűncselekményt követett el, az emiatt kiszabott szabadságvesztés nem volt végrehajtható, a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját azonban legfeljebb öt évvel elhalaszthatta a bíróság. A feltételes szabadság tartama pedig a törvény 48. § (1) bekezdése értelmében tíz évben volt meghatározva.

A szabadságvesztéssel kapcsolatban a korábbi Btk. miniszteri indokolása kiemelte: *„A szabadságvesztés az elkövető elszigetelése révén, közvetlenül szolgálja a társadalom védelmét. E biztonsági szempontokon túl a büntetési nevelési feladata sem oldható meg nélküle. Az elítélt személyiségének formálására fordított erőfeszítésektől csak akkor várható eredmény, ha kellő időn át, zavaró körülmények kizárásával folyik, ha az elítélt nem vonhatja ki magát alóla tetszése szerint.”*²⁸ Az életfogytig tartó szabadságvesztést kivételes büntetesként tartalmazta, minden esetben vagylagosan állt a külön részben a halálbüntetés és a tíz évtől tizenöt évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztés mellett. *„Az életfogytig tartó szabadságvesztés a tulajdonképpeni híd a halálbüntetés és a határozott tartamú szabadságvesztés között. Alkalmazásának csak azokban az esetekben van helye, amikor a büntetés célja, a társa-*

²⁷ Györgyi Kálmán: i. m. 94. o.

²⁸ László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. KJK, Budapest, 1986, 115. o.

*dalom védelme halálbüntetést ugyan nem indokol, de az elkövető végleges elszigetelése szükségessé válik.*²⁹

A rendszerváltás sok szempontból is jelentős változásokat hozott a magyar büntetőjog szankciórendszerébe. Magyarországon 1988-ban szabták ki és hajtották végre az utolsó halálbüntetést. Első lépésben az 1989. évi XVI. törvény mondta ki, hogy politikai bűncselekmény, azaz államellenes bűncselekmény miatt halálbüntetést alkalmazni nem lehet. Ezt követően 1990 októberében az Alkotmánybíróság a Halálbüntetést Ellenzők Ligája nevében benyújtott alkotmányjogi panasz tárgyában hozott 23/1990. (X. 31.) AB határozatban a halálbüntetést alkotmányellenesnek nyilvánította, és az akkor hatályban lévő Btk.-nak, illetve minden ezzel kapcsolatos jogszabálynak a halálbüntetésről szóló rendelkezéseit megsemmisítette. Így büntetőjogunkban az életfogytig tartó szabadságvesztés vált a legsúlyosabb büntetési nemmé.³⁰

A korábbi Btk. első átfogó, novelláris módosítását tartalmazó 1993. évi XVII. törvény módosította az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szabályokat is, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának lehetősége először e törvényben jelent meg. A novella 6. §-a új 47/A §-sal egészítette ki a Btk.-t, amely az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték feltételes szabadságra bocsátásának legkorábbi időpontjának meghatározása során kimondta, hogy azt a bíróság tizenöt és huszonöt év között, az ítéletében határozza meg. Az indokolás kiemelte: „[...] az új előírások igazodnak azokhoz az elvekhez, kriminálpolitikai tételekhez, amelyek alapul szolgálnak a büntetőjog egészének átalakításához, és tovább közeli az igazságos, a tett súlyához igazodó büntetés elvéhez. [...] Az a rendelkezés, amely szerint a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját tizenöt-huszonöt év között állapítja meg a bíróság, azt juttatja kifejezésre, hogy még a határozatlan tartamú büntetésen belül is jelentőséghez juthat az arányosság elve. A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapításakor a bíróság nem előrejelzést készít arról, hogy az elítélt mikor válik érdemessé a feltételes szabadságra bocsátásra, hanem a bűncselekmény tárgyi súlyát, jellegét, elkövetési módját, a halmazatot mérlegelve rögzíti azt az időpontot, amelynek bekövetkezése után a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége egyáltalán vizsgálható.”³¹ A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés lehetőségét pedig e törvényhely (4) bekezdése tartalmazta, amely kimondta,

²⁹ Uo. 116. o.

³⁰ Horváth Tibor: Tizenhárom év halálbüntetés nélkül. Félélmek, aggályok és ellenvélemények az AB-határozat után. Belügyi Szemle, 2004/2–3., 118. o.

³¹ Az 1993. évi XVII. törvény indokolása.

hogy nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik. Így e rendelkezés elvileg megteremtette a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárás lehetőségét, bár erre a gyakorlatban egyetlen esetben sem került sor.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának változása az 1998. évi LXXXVII. törvényben

A valódi tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést mint a gyakorlatban is kiszabható szankciót a korábbi Btk. második, átfogó, novelláris módosítását tartalmazó 1998. évi LXXXVII. törvény iktatta be a szankciórendszerbe, mint az ebben az időben bekövetkező büntetőpolitikai paradigmaváltás (az úgynevezett „kemény kéz” büntetőpolitikájának) egyik szimbólumát. E szerint a Btk. 47/A § (1) bekezdése megteremtette annak a lehetőségét, hogy a bíróság az ítéletében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. A törvény egyébként is szigorította az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadságra bocsátás szabályait, tekintettel arra, hogy ha a bíróság ennek a lehetőségét nem zárta ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben; ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább harminc évben kellett meghatározni. Bővült az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények köre is, így például az emberkereskedelem és a kábítószerrel visszaélés legsúlyosabban minősülő eseteinél is kiszabhatóvá vált.

A törvény indokolása kiemelte, hogy a büntetékiszabási gyakorlat enyhülése és a bűnözési helyzet rosszabbodása együttesen oda vezetett, hogy a büntetőjog távolodni kezdett a társadalom érületétől. Ezért az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezések módosítása alapvetően arra irányult, hogy e büntetés alkalmazása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége korlátozottabb legyen, ugyanakkor arra is lehetőséget kívánt adni a bűncselekményt elbíró bíróságnak, hogy – elsősorban az elkövetés jellege, a cselekmény tárgyi súlya alapján – ítéletében kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Itt szilárdult meg tehát a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogalapja, vagyis az, hogy a bíró az ítélet meghozatalának pillanatában kizárhatja annak a lehetőségét, hogy az elítélt visszakerüljön a társadalomba.

Jóllehet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetését – mint a halálbüntetés „pótszerét” – a halálbüntetést pártoló társadalmi csoportok egyértelműen üdvözölték, sőt egyes kutatások szerint a lakosság nagyobb része egyetértett a bevezetésével, a jogtudomány képviselőinek többsége azonban egyértelműen ellenezte. Nagy Ferenc álláspontja szerint az a rendelkezés, amely szerint a bíróság ítéletében rendelkezhet a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásáról, „alkotmányossági, jogösszehasonlítási, kiszabási és praktikus-végrehajtási okokból” aggályosnak és kifogásolhatónak minősíthető, tekintettel arra, hogy semmiféle támpontot nem ad a bírósági mérlegeléshez, illetve döntéshez. A tanulmányában kifejtett érvelés szerint a jogintézmény nem egyeztethető össze a *nulla poena sine lege certa* elvével, mint a jogállami büntetőjog azon követelményével, amely szerint a büntetéssel fenyegetés, annak mértéke a jogbiztonság, azaz az előreláthatóság, a kiszámíthatóság, és a meghatározottság szempontjainak kell hogy megfeleljen. Ezen túl pedig véleménye szerint összeegyeztethetetlen az emberi méltóság alkotmányos elvével, mivel az elítéltet az elítélést követő magatartásától, helyzetétől teljesen függetlenül az állami hatósági beavatkozás pusztá tárgyává, eszközévé degradálja a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtás idején. Kiemelte egyebek között, hogy a feltételes szabadságra bocsátás kizárása az Emberi jogok európai egyezményének (EJEE)³² az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát deklaráló 3. cikkébe ütközik.³³

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának tervei a büntetőjogi kodifikáció folyamán

A 2001-től meginduló büntetőjogi kodifikációs munka során megalkotott tervezetek az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseket kezdetben az 1993. évi XVII. törvény szerinti szabályozáshoz kívánták visz-

³² 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről. Magyar Közlöny, 1993/41., 2347–2376. o.

³³ Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről. In: Nagy Ferenc: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC, Budapest, 2005, 208–210. o.; Vö. Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. *Fundamentum*, 1998/4., 119–127. o.; Tóth Mihály: Az új büntető-novella néhány vitatott kérdése, s a módosítások gyökerei. In: Sántha Ferenc (szerk.): Bűnözés és bűnmegelőzés a válságéregiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1999, 204–226. o. [Kriminológiai Közlemények Különkiadás]

szarendezeni. Így a *Ligeti-féle* 2006-os tervezet 50. §-a ezekben az esetekben a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának meghatározását az ítélkező bíróság jogkörében hagyta volna, időtartama tekintetében a legkevesebb tizenöt év letöltését jelölte meg. Indokolásában kiemelte, hogy a nemzetközi gyakorlatra is figyelemmel a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának húsz, illetve harminc évben való szabályozása túlságosan szigorú. A feltételes szabadságra bocsátásból való kizárásnak az 1993-as büntetőnovella szerinti esetét hagyta volna meg csupán. Az 1998-as szabályozás szerinti feltételes szabadságra bocsátás ítéleti kizárását vitatta, mivel – nézete szerint – ezzel a szabadulás elvi lehetősége, a kegyelem kivételével, megszűnik, ami sérti az emberi méltóság alkotmányos jogát és az embertelen és kínzó bánásmód nemzetközi tilalmát. Álláspontja szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek is adni kell reális lehetőséget a jövő tervezésére, valamint a társadalomba történő visszatérésre.³⁴

A 2007. évi tervezet a büntetőjogi szankciórendszert alaposan átformálta volna. Egyebek között a szabadságvesztést mint büntetési nemet is – részben időtartama, részben végrehajthatósága szerint – több büntetési nemmé alakította, így 37. §-a szerint önálló büntetési nem lett volna az (elnevezésében is módosított) élethosszig tartó szabadságvesztés, a végrehajtandó szabadságvesztés, a részben felfüggesztett szabadságvesztés és a felfüggesztett szabadságvesztés. Az élethosszig tartó szabadságvesztés lényegében a Ligeti-féle tervezetben foglaltakat tartalmazta azzal a különbséggel, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját húsz évben határozta meg, azaz a szigorúbb szabályozás irányába mozdult. Indokolásában kiemelte, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás ítéleti kizárása vitatott, emberi jogi szempontból aggályos, mert ezzel a szabadulás elvi lehetősége – a kegyelem kivételével – megszűnik. A tervezet ezért megszüntette volna a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést.³⁵

A 2008. júliusi tervezet visszatért az akkori Btk. szerinti büntetési rendszerhez, és a szabadságvesztést mint egységes büntetési nemet definiálta. 42. §-a szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, amely húsz évnél kevesebb és nyolcvan évnél több nem lehet. Ez-

³⁴ Ligeti Katalin: Az új büntető törvénykönyv általános részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1., 29–30. o.

³⁵ 2007-ben az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által készített Törvénytervezet és a Büntető Törvénykönyvről Általános Rész indokolása. Büntetőjogi Kodifikáció, 2007/1., 7–8., 33. o.

zel tehát előirányozta nemcsak a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, hanem annak maximumát is.

Végül a 2008. decemberi kormány-előterjesztés tervezete – amely az úgynevezett kettős nyomvonalú kriminálpolitika megvalósítását tűzte célul, és e nyomvonala szerint a büntetőjog teljes szigorával kívánt fellépni a súlyos bűncselekmények elkövetői ellen – az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásában visszatért az 1998-as novellával kialakított, így az akkor hatályos Btk. szerinti szabályozáshoz, amely tehát az ítéletet meghozó bíróság kezébe adja a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának meghatározását – minimum húsz és maximum negyven év között –, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását. A *tész* kiszabásával kapcsolatban e tervezet sem tartalmazott szempontokat az ítélkező bíróság számára. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem kizáró ítélet esetén az előterjesztés még azzal is kiegészítette volna az akkor hatályos rendelkezéseket, hogy a feltételes szabadságra bocsátáshoz két konjunktív feltételt állapított meg. Az első feltétel az ítéletben meghatározott idő letöltése, míg a második, hogy az elítéltről megalapozottan feltehető legyen, hogy nem követ el újabb bűncselekményt. Az indoklás szerint utóbbi feltétellel a jogalkotó a büntetés-végrehajtási bírót arra kívánta felhívni, hogy különös figyelemmel vizsgálja az elítéltnek a szabadságvesztés kiállt tartama alatt tanúsított magatartását és személyiségének fejlődését, és adott esetben dönthet úgy is, hogy nem bocsátja feltételes szabadságra az elkövetőt.³⁶

A kodifikációs munka során megalkotott tervezeteket áttekintve érzékelhető tehát, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés és a feltételes szabadságra bocsátás feltételei a kezdeti liberalizálási javaslatok után végül az akkor hatályos szabályozáshoz hasonlóvá váltak, amely tendencia transzparenssé mutatja a 2002-től 2010-ig tartó időszak állami büntetőpolitikájának a módosulását.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szabályok változása a 2010. évi LVI. törvényben

A 2010-es országgyűlési választás után hatalomra kerülő új kormányzat egyértelműen kinyilvánította a büntetőtörvények szigorításának tervét. „*A ma Magyarországon tomboló erőszak úrráhetetlen és elfogadhatatlan. Az emberi*

³⁶ 2008. decemberi kormány-előterjesztés 41–43. §

élet és a tulajdon elleni bűncselekmények ismételt elkövetőit szigorúan fogjuk büntetni. Sokkal több esetben kell alkalmazni a tényleges életfogytiglanig tartó börtönbüntetés intézményét. [...] A több országban már bevezetett »Három csapás« törvény maga lesz a visszatartó erő. A jogszabály szigorja, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Erős Magyarország csak akkor születhet, ha az ország házában olyan törvények születnek, amelyek garanciát jelentenek a törvényisztelők biztonsága számára.”³⁷

Az egyre szigorodó büntetőpolitika megvalósítása azonnal megkezdődött, ennek első lépése volt a 2010. évi LVI. törvény elfogadása. Ennek rendelkezései tartalmazták az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel már bevezetett, de a 2003. évi II. törvénnyel hatályon kívül helyezett középértékű büntetés kiszabásra vonatkozó rendelkezéseket, valamint a 2009 februárjában már a parlament elé benyújtott (de akkor még el nem fogadott) „három csapás”-ként elhíresült törvényjavaslatban³⁸ foglaltakat is, amelyek érintették az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályait is. A törvény indokolása kiemelte, hogy „a 2010. évi országgyűlési választásokon megnyilvánuló egyértelmű választói akarat arra kötelezi az Országgyűlést, hogy a választási programokban megfogalmazott és a választók által támogatott büntetőpolitikai intézkedések a lehető leghamarabb törvényerőre emelkedjenek. Ilyen büntetőpolitikai intézkedés az Egyesült Államok több tagállamában, vagy a szomszédos Szlovákiában már bevezetett, Magyarországon »Három csapás« néven ismertté vált törvény, amelyet több százezer állampolgár aláírásával is támogatott. A törvény beilleszti a magyar büntetőjog rendszerébe a személy elleni erőszakos bűncselekményeket sorozatban elkövető bűnismétlők büntetésének jelentős szigorítását, amely a legsúlyosabb esetben életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet.”³⁹

A törvény közvetlenül nem az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályait módosította, hanem egyrészt az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó rendelkezések körében az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását tette kötelezővé azokban az esetekben, ha az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elle-

³⁷ A nemzeti együttműködés programja. <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf>

³⁸ T/8875. Btk.-módosító javaslat (Lázár János – Répássy Róbert Fidesz – Magyar Polgári Párt). <http://www.parlament.hu/irom38/08875/08875.pdf>

³⁹ A 2010. évi LVI. törvény indokolása.

ni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető. Ezen túl pedig szintén kötelezővé tette a bíróságok számára halmazati büntetés kiszabása esetén is az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályok szerint a büntetési tétel felső határának kétszeresére emelését, illetve a kötelező életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül legalább három a Btk. 137. § 17. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény.⁴⁰ A „három csapás” törvénnyel tehát a jogalkotó a meghatározott esetekben a bírói mérlegelés körét teljes mértékben korlátozta, kötelezővé tette az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabását, így kizárta a mérlegelés lehetőségét az enyhébb büntetés kiszabására.

Mint ahogyan az közismert, a „három csapás” alapgondolata nem a magyar büntetőjog „*hungarikuma*”⁴¹, hiszen az Amerikai Egyesült Államok néhány tagállamában már több éve alkalmazzák a bűncselekmények visszaszorítására, és Szlovákiában is bekerült a btk.-ba. Hazánkban – talán a benyújtott törvényjavaslat hatására – a Btk.-t módosító 2009. évi LXXX. törvény egy részét már beépítette az akkor hatályos szabályozásba, így megteremtette az erőszakos többszörös visszaeső kategóriáját, illetve a büntetés kiszabás során az ezen elkövetői kör elleni szigorúbb fellépés lehetőségét. Azonban a „három csapás” eredeti törvényjavaslata szerinti, az erőszakos többszörös visszaesővel szemben alkalmazható, illetve a három személy elleni erőszakos bűncselekmény bűnhalmazatban történő elbírálásának szigorúbb szabályozását és az életfogytig tartó szabadságvesztés kötelező alkalmazásának törvényi előírását e törvény nem tette a magáévá. Nem is volt veszélytelen vállalkozás e szabályokat beemelni a Btk.-ba, rögtön felmerültek alkotmányos aggályok. E rendelkezés, mint általában a büntetőjogot érintő szigorító jogszabályok többsége, nagy vitákat kavart mind a jogirodalomban, mind a jogalkalmazók, mind pedig a lakosság körében.⁴² Nagy Ferenc hazai büntetőjogunk szimbolikusan törvényhozási „gyöngyszemének”, egyúttal jogalkotási abszurdot jelentő „elrettető” példájának tartja.⁴³

40 2010. évi LVI. törvény 2. és 4. §, későbbiekben lásd 23/2014. (VII. 15.) AB határozat

41 Bár ahogyan már korábban is említettem, mutat némi rokon vonást a Csemegi-kódex második büntetőnovellájával létrehozott szigorított dologház intézményével.

42 Horváth Eszter: A három csapás az alkotmányos büntetőjog tükrében. Jogelméleti Szemle, 2013/1., 44. o.

43 Nagy Ferenc: Alkotmányosan megkérdőjelezhető szabályokról az új Btk. kapcsán. In: Hack Péter – Koósné Mohácsi Barbara (szerk.): Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 133. o.

A 2010. évi LVI. törvénnyel bevezetett „három csapás” szabályaival kapcsolatban *Kónya István* (aki inkább a rendelkezések törvényi megfogalmazásával nem értett egyet) kiemelte egyrészt a szabályozás indokolhatatlanságát, és azt, hogy az ítéletek belső arányosságának követelményét is megbontó feszültséget okozhat a büntetéskiszabásban, leginkább a halmazati büntetéskiszabási szabályok esetében. *„Ameddig a középértékes büntetéskiszabás (mint látjuk) valójában tradicionális előzményeire figyelemmel kitaposott úton halad, és gyakorlati problémát nem okoz, addig a három csapás rendelkezései (jelenlegi formájukban) akadályba ütközhetnek.”* Kritikájában felhívta a figyelmet arra is, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazásának kötelező előírása ellentétes és aggályokat ébreszt a jogalkalmazókban a büntetés kiszabásának általános szabályát meghatározó, a Btk. 83. § (1) bekezdése szerinti szabályokkal, mivel *„a kiszabott büntetés nem fog igazodni sem a bűncselekményhez, sem az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, az enyhítő és súlyosító körülményekhez. Gyakorlatilag az ilyen büntetés kiszabásakor a bíró indokolási kötelezettsége a jogszabályok megjelölésére korlátozódik.”*⁴⁴

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés az új Btk.-ban

A 2012. évi C. törvénnyel megalkotott új Btk. egyértelműen követi a 2010-ben megkezdett büntetőpolitikai irányvonalat, amelyben már nem csupán a *law and order* ideológiájához tartozó büntetőgyakorlat, hanem a Nagy Ferenc által „ellenség-büntetőjognak” nevezett kriminálpolitikai tendencia begyűrűzése is megfigyelhető.⁴⁵ Az új Btk.-nak mind a „normális”, mind pedig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés időtartamára vonatkozó szabályai jelentősen szigorodtak még a korábbi szabályozáshoz képest is. Alapvetően a 42. §-ban rögzített rendelkezés – amely szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja – a korábbival egyezik, ugyanakkor a nem tényleges életfogytig esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját

⁴⁴ Kónya István: A három csapás bírói szemmel. *Magyar Jog*, 2011/3., 134. o.

⁴⁵ Ezzel kapcsolatban lásd Nagy Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013, 111–112., 152–168. o. [2013b]

felemeli huszonöt és negyven év közé, ami hatalmas ugrás a korábbi húsz-, illetve harmincéves szabályozáshoz képest.

Ami a korábbi szabályozást érő kritikákat illeti, ugyan az új Btk. sem határozza meg (talán szerencsére) azokat a szempontokat, hogy mi alapján dönthet a bíró a konkrét ügyben a feltételes szabadság kizárásáról, de taxatív felsorolásban rögzíti, mely bűncselekmények esetében van lehetőség a kizárásra, és milyen esetekben kötelező.⁴⁶ Így tehát megint egy lépéssel szigorította a jogalkotó a *tész* szabályait, azaz szűkítette a bíróság mérlegelési jogkörét, tekintettel arra, hogy már nem csupán az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazását, kiszabását teszi kötelezővé a törvényben előírt esetekben, hanem konkrétan előírja azt is, hogy mely esetekben kötelező a bírónak a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét is kizárnia (az újbóli életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának eddig is létező kötelező esetkörén kívül). „*Az erőszakos többszörös visszaesők »kemény magja« esetében az új Btk. (immár egyértelműen) nem csupán az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását teszi kötelezővé – ami önmagában a jogalkotás bírói kompetenciába avatkozó »hatáskörtúllépése« –, hanem annak felülvizsgálatát is kizárja, meghatározva ezzel a büntetési nem mellett annak valóban az elítélt haláláig tartó mértékét is.*”⁴⁷

Az új Btk.-nak az indokolása és a szabályozása közötti ellentétre hívja fel a figyelmet *Bárándy Gergely*. Rámutat, hogy a 42. §-hoz fűzött indokolás szerint általánosan elfogadott az az álláspont, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnék is reményt kell adni jövője tervezésének reális lehetőségére, a társadalomba visszatérésre, az emberiség szempontja ezt is igényli. „*Ezzel a felfogással azonban szöges ellentétben áll a TÉSZ, na pláne az a rendelkezés, miszerint a bírónak sok esetben kötelessége kiszabni a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. Azt gondolom, hogy a jogalkotónak el kellett volna döntene, mit is képvisel.*”⁴⁸

Az életfogytig tartó szabadságvesztés a relatív határozott szankciórendszerünkben a 2010. évi LVI. törvény hatálybalépéséig csak mint vagylagos, alternatív lehetőség létezett ugyan, de e korábbi Btk.-módosítás a bíróságok számára a kötelezően alkalmazandó, mérlegelési körükből elvont szabályokat is megteremtette, amelyeket az új Btk. megtartott. A kódex eredeti szabályozása a „három csapás” szabálya értelmében, az erőszakos többszörös visz-

⁴⁶ Lásd Btk. 44. § (1) és (2) bek.; 47. § (7) bek.

⁴⁷ Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog, 2013/9., 533. o.

⁴⁸ Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. Büntetőjogi Szemle, 2013/3., 7. o.

szaesőkkel szemben a 90. § (2) bekezdés szerint, illetve az erőszakos többszöri visszaesői minősítést megalapozó, halmazati büntetéskiszabási szabályok alá tartozó elkövetőkkel szemben a 81. § (4) bekezdés szerint volt alkalmazandó az életfogytig tartó szabadságvesztés kötelezően.⁴⁹ Utóbbival kapcsolatban kiemelhető ugyan, hogy a korábbi Btk. ugyane rendelkezését ért kritikákat a jogalkotó „megfogadta”, és e körből az alaki halmazatok eseteit kiiktatta, így a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül csupán a legalább három, különböző időpontokban elkövetett, befejezett személy elleni erőszakos bűncselekmény esetén vált alkalmazhatóvá a „három csapás”⁵⁰. *„Még mindig kirívó igazságtalanságokhoz vezethet azonban, hogy egy rövid idő alatt – jöllehet formálisan »különböző időpontokban« – lejátszódó cselekménysorozat kapcsán »könnyű« három befejezett erőszakos bűncselekményt – köztük egy súlyosat – anyagi halmazatban is megvalósítani. Az e körbe tartozó – esetleg büntetlen előéletű – elkövetőt nem szabadna pusztán a cselekmények gyakran igen esetleges azonos alkalommal történő elbírálása miatt a bíró helyett a törvény betűjére bízni.”*⁵¹

Alkotmányos aggályok a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hatályos szabályozása kapcsán

Az új Btk. megszületése előtt jelentős mozzanat volt a hazai jogrendszer átalakítása során a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabhatóságának alkotmányos szintre emelése, azaz az alaptörvénybe történő beiktatása.⁵² Az alaptörvény IV. cikkének (2) bekezdése rögzíti, hogy: *„Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó*

⁴⁹ Az Alkotmánybíróság 23/2014. (VII. 15.) AB határozatában megállapította, hogy az új Btk. 81. § (4) bekezdése alaptörvény-ellenes, ezért azt a hatálybalépésére, 2013. július 1-jére visszaható hatállyal megsemmisítette.

⁵⁰ Horváth Eszter: i. m. 53. o.

⁵¹ Tóth Mihály (2013): i. m. 533. o.

⁵² „Az általam kiemelt két alapjog közül a személyi szabadsághoz és biztonságához való jogot említem először, melynek alkotmányos szintű korlátozásában érhető tetten a társadalom egy nem elhanyagolható részének az az elvárása, amely a halálbüntetés Alkotmánybíróság általi eltörlését a mai napig nem volt képes kiheverni. [...] E rendelkezés társadalmi elvárása annak követelése, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői a társadalomtól véglegesen elszigetelhetők legyenek.” Kónya István: Vélemények és várakozások az új Btk. kapcsán. In: Hack Péter (szerk.): Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 23. o.

szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.” E rendelkezés látszólag valóban alkotmányossá tette ugyan a *tész* alkalmazását, és talán megakadályozhatóvá tette az Alkotmánybíróság utólagos normakontrollját, de a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés Btk.-ban rögzített szabályainak alkotmányosságát, illetve a nemzetközi normákkal való koherenciáját még nem teremtette meg, így arra vonatkozóan van/lehet helye utólagos normakontrollnak, vagy (ahogyan ez a közelmúltban meg is történt) nemzetközi kontrollnak.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása a jogirodalom mértékadó képviselői szerint ugyanis nincs összhangban számos, az alaptörvényben is rögzített alapvető joggal, valamint egyes Magyarország által elfogadott egyezményekkel sem. Az emberi méltóság sérthetlenségével, az embertelen, kegyetlen bánásmód tilalmával, valamint a büntetés céljával, hiszen megfosztja az elítéltet attól, hogy visszakerüljön a társadalomba, és eleve kizárja a jogkövető magatartás tanúsításának lehetőségét, vagyis e szerint nem alkalmas a büntetés-végrehajtás céljának megvalósítására sem. Elfogadható, ha az állam büntetőjogi hatalmával korlátozza egyes emberek személyes szabadságát, legitím úton kikényszeríti az állam akaratát, a jogkövető polgárok védelme érdekében, de a *tész* nemcsak korlátozza a személyes szabadságot, hanem teljes mértékben megvonja.

Nagy Ferenc legutóbbi, e témában megjelent tanulmányában kiemeli, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi alkotmányossága kapcsán terjedőben van az a nézet, hogy az alaptörvény a IV. cikkének (2) bekezdésében deklarálja ennek a büntetésnek az alkotmányosságát, így alkotmánybírósági vizsgálat tárgya nem lehet. *„Ez a nézet – megítélesem szerint – ebben a formában nem állja meg a helyét. Egyrészt az Alaptörvény III. cikke tiltja a kínzást, az embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az Alaptörvény II. cikke pedig rögzíti az emberi méltóság sérthetlenségét és minden ember emberi méltósághoz való jogát. Vagyis felmerülhet az Alaptörvény említett rendelkezései közötti ellentmondás. Másrészt kollízió keletkezhet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és gyakorlata, valamint az EJEE és bírósági gyakorlata között (is). Amennyiben a jogi és tényleges felülvizsgálat hiánya folytán a magyar szabályozás és gyakorlat egyezményesértőnek bizonyul(na), úgy egyúttal alkotmányellenesnek is tekintendő, és biztosítani kell a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”*⁵³

53 Nagy Ferenc (2014): i. m. 135. o.

Hasonlóképpen vélekedik e kérdésről Kadlót Erzsébet, aki szerint „*az Alaptörvény emberképe is abból indul ki, hogy legfőbb érték az ember, az emberi élet védelme és az ember sérthetetlen, elidegeníthetetlen jogainak tiszteletben tartása alkotmányos érték, amely az Alaptörvény közvetlen védelme alatt áll (I. cikk). Elsődleges és másodlagos állampolgárok, polgárok, emberek nincsenek, tehát az elítélt sem került ki e klauzula hatálya alól. Ezekből a rendelkezésekből kiindulva, kizártnak tartom, hogy a szükségesség követelményének a felülvizsgálat lehetősége nélküli tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek létezik Alaptörvény-konform, illetve Egyezmény konform értelmezése.*”⁵⁴

Tóth Mihály pedig szinte előre prognosztizálta az e tárgyban idén meghozott strasbourgi bíróság ítéletét: „*Allásponantom szerint sem az immár egyértelmű törvényi megfogalmazás, sem a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés Alaptörvénybe foglalása nem menthet fel bennünket az alól, hogy előbb-utóbb kijavítsuk e legsúlyosabb, legnagyobb téttel járó szankció szabályozása során hozott korábbi elhamarkodott és hibás döntést. Ennek során az Alaptörvény módosításával és a Btk. megfelelő rendelkezéseinek megalkotásával – amennyiben a »tész«, mint lehetséges büntetés megmarad – meg kell teremtenünk az örökös fogság felülvizsgálásának lehetőségét, s ezzel a valóban indokolt körre kell szorítanunk az alkalmazását, elejét véve egyben várható nemzetközi elmarasztalásunknak is.*”⁵⁵

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése a magyar szabályozásról

A nemzetközi emberi jogi dokumentumok általánosságban nem tiltják az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés alkalmazását, talán arra tekintettel, hogy e büntetést a halálbüntetés eltörlése érdekében megfizetendő árnak tekintik, e büntetési nem folyamatos előmozdítása ugyanis a halálbüntetés visszaszorulásához és fokozatos eltűnéséhez vezetett.⁵⁶ A „normális”, azaz a nem tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés pedig alkalmas a büntetőpolitika által kitűzött kettős cél teljesítésére, azaz a szigorú megtorlás mellett fenntartja a reszocializáció lehetőségét is. Utóbbi cél azonban a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén nem merül fel.

⁵⁴ Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In:

Hack Péter (szerk.): i. m. 86. o.

⁵⁵ Tóth Mihály (2013): i. m. 534. o.

⁵⁶ Bán Tamás: i. m. 121. o.

Megállapítható, hogy a hazai szabályozás visszásságával, az alapvető jogok megsértésével kapcsolatos aggályokat megfogalmazó vélemények iránt az állami büntetőpolitika ez idáig „süket” maradt, így Tóth Mihály előbbiekben ismertett „jóslata” az idén bekövetkezett, tekintettel arra, hogy a *Magyar László v. Magyarország-ügyben*⁵⁷ az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) elmarasztalta hazánkat, kimondva, hogy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés az Emberi jogok európai egyezményének ember-telen, megalázó bánásmód tilalmát deklaráló 3. cikkébe ütközik. A bíróság a konkrét ügyön túlmutatva azt is megállapította, hogy a magyar *tész* olyan rendszerszintű problémát jelent, amelyet az államnak, lehetőleg jogalkotás útján orvosolnia kell.

A bíróságnak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásával kapcsolatos esetjoga egyre határozottabban és egyértelműbben támasztotta alá a hazai szabályozásra vonatkozó alkotmányossági aggályokat. A bíróság esetjogában a Magyar-ügy közvetlen előzményének tekinthető a *Vinter és társai v. Egyesült Királyság ügye*⁵⁸, amelyben megállapították, hogy önmagában sem a kötelező, sem a bíró mérlegelésén alapuló tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem tekinthető összeegyeztethetetlennek az egyezmény 3. cikkével. Az olyan életfogytiglani szabadságvesztés azonban, amely megfosztja az elítéltet a szabadlábra helyezés lehetőségétől, felvetheti a kínzás, embertelen, megalázó büntetés tilalmának a sérelmét. Ez egyben azt is jelenti, hogy *de jure és de facto* léteznie kell az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadlábra helyezés lehetőségének és gyakorlatának is. A bíróság a Vinter és társai v. Egyesült Királyság-ügyben hozott ítéletében kimondta, hogy az elítéltnak már az ítélet kihirdetésekor joga van ahhoz, hogy tisztában legyen a kiszabott büntetéssel, a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjával és feltételeivel, azaz az elítéltnak joga van ahhoz, hogy bizonyos idő elteltével felülvizsgálják a büntetését, és legyen ténylegesen jogi és gyakorlati lehetősége a szabadlábra helyezésre.⁵⁹

⁵⁷ László Magyar v. Hungary, no. 73593/10, 20 May 2014.

⁵⁸ Vinter and Others v. United Kingdom, no. 66069/09, 130/10, 3896/10, 9 July 2013.

⁵⁹ Koósé Mohácsi Barbara: A szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciók alkotmányossága. In: Hack Péter – Koósé Mohácsi Barbara (szerk.): i. m. 68–69. o. Ezzel kapcsolatban lásd még Lévay Miklós: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. *Jogese-tek Magyarázata*, 2012/3., 76. o.; Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. *Jogtudományi Közöny*, 2012/6., 268–272. o.; Nagy Ferenc (2013a): i. m. 267–268. o.; Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapi jogi megközelítéséből. In: Hack Péter (szerk.): i. m. 60–62. o.

A hazai szabályozással kapcsolatban a Magyar László v. Magyarország-ügyben a kormány azzal érvelt, hogy a magyar jog alapján a köztársasági elnök kegyelmezési joga kiterjedhet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés redukálására is, ezáltal a szabadulás lehetősége nem zárható ki. Erre vonatkozóan a bíróság megállapította, hogy a köztársasági elnököt nem köti jogszabály, amely a kérelem vizsgálatához világos szempont- és kritériumrendszert adna, továbbá a köztársasági elnök kegyelmi döntését ellenjegyző igazságügy-miniszternek nincsen indokolási kötelezettsége, így nem kellően garantált az, hogy a kegyelem kérelmezői számára világos legyen, milyen feltételeknek kell megfelelniük a feltételes szabadságra bocsátás kiérdemléséhez. Mindezeket figyelembe véve a bíróság egyhangúlag állapította meg, hogy a magyar szabályozás szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem tekinthető mérsékelhető büntetésnek, tehát sérti az egyezmény 3. cikkét.

A strasbourgi döntést követően – egyelőre csak sajtóhírekben tudható – az igazságügyi tárca azt javasolta a kormánynak, hogy egy hivatalból induló, automatikus kegyelmi eljárást vezessenek be azoknál az elítélteknél, akiknél a bíróság az életük végéig kizárta a feltételes szabadságra bocsátást. A javaslat szerint negyven év után vizsgálná a kegyelemre való alkalmasságot egy bíróból álló kegyelmi bizottság, amelynek indokolási kötelezettsége lenne. Ha a köztársasági elnök egyetért a testület előterjesztésével, akkor egyszerűen törölhetik azt az ítéleti korlátozást, hogy az érintett nem bocsátható feltételes szabadságra. Ebben az esetben egy negyven évnél későbbi szabadságra bocsátás merülhetne fel.⁶⁰

Összegzés

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozásának jogtörténeti és alkotmányos körüljárása után felvetődik a kérdés, vajon valóban szükség van-e a Btk.-ban e büntetésre. Tekintettel arra, hogy a halálbüntetés – remélhetően – örökre kikerült a honi szankciórendszerből, nyilvánvaló, hogy a társadalom tagjai számára az életfogytig (ha úgy tetszik, a tényleges életfogytig) tartó szabadságvesztés vált a reális alternatívájává azok ellen a kegyetlen, erőszakos bűncselekményeket elkövető kemény bűnözők ellen,

⁶⁰ Automatikus kegyelmi eljárás jöhet a tényleges életfogytosoknál. HVG.hu, 2014. szeptember 23., http://hvg.hu/itthon/20140923_Automatikus_kegyelmi_eljaras_johet_a_teny

akik visszatérően, mások életét, testi épségét, nemi szabadságát, vagyonát semmibe veszik, és mindenkin könyörtelenül átgazolnak. Nyilvánvaló, hogy a társadalom védelme a legfontosabb feladata az államnak, és az állami büntetőpolitika alapvető célkitűzése. Egyes alapvető jogok azonban minden embert megilletnek, és bár az állam egyes szerveket felruház az alapvető jogok korlátozásának hatalmával, lehetőségével, a törvényben meghatározott esetekben, de az ezektől való megfosztás nem valósulhat meg egy alkotmányos jogállamban. Az Alkotmánybíróság több döntésében is nyomatékosan kifejtette, hogy a „*kriminálpolitikai célszerűségi megfontolásai nem sérthetik a büntetőjog alkotmányos elveit és garanciáit*”⁶¹. Büntetőpolitikától függetlenül „*a büntetéssel történő jogkorlátozásnak – mértékét tekintve is – meg kell felelnie az arányosság, szükségesség és ultima ratio elveinek*”⁶².

A jogalkotó felruházhatja, vagy egyes esetekben kötelezheti a bírákat a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására, és a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárására, de kétségtelen, hogy erről a jogerős ítélet meghozatalakor már nem lehet felelősen dönten. A büntetés oka a múltra tekint ugyan, de a célja nem lehet csupán a megtorlás. A végrehajtási intézetben eltöltött idő minden egyes elítélt személyiségére másként hat, így folyamatos ellenőrzések, vizsgálatok, felmérések alkalmazásával nyomon követhető az elítélt személyiségének változásai, esetleges fejlődése vagy torzulása, és ennek alapján lehetőséget kell adni számára (belátható időn belül) a szabadon bocsátás kérdésének felülvizsgálatára. Hiszen „*a szabadulási remények örökre történő megvonása – vagyis a lehetőségétől, s nem annak megvalósulásától való megfosztás – minden bizonnyal kimeríti a kegyetlen, embertelen, megalázó büntetés fogalmát*”⁶³.

IRODALOM

Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. *Fundamentum*, 1998/4.

Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új Büntető Törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. *Büntetőjogi Szemle*, 2013/3.

Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítésből. In: **Hack Péter (szerk.):** Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 60–62. o.

61 Az 1241/B/1990. AB határozat II. 4. pont.

62 A 13/2002. (III. 20.) AB határozat III. 1.4. pont.

63 Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/6., 271. o.

Cieslár Viktor: Az új büntető törvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése. *Jogtudományi Közöny*, 1955/2.

Edvi Illés Károly: A magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek, Budapest, 1909

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Franklin Társulat, Budapest, 1905

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902

Finkey Ferenc: A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. Székfoglaló értekezés. MTA, Budapest, 1930

Földvári József: Kriminálpolitika. KJK, Budapest, 1987

Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984

Hagymási Kornélia: Végtelen idő a rácsok mögött, avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek. *Börtönügyi Szemle*, 2009/2.

Horváth Eszter: A három csapás az alkotmányos büntetőjog tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2013/1.

Horváth Tibor: Tizenhárom év halálbüntetés nélkül. Félelmek, aggályok és ellenvélemények az AB-határozat után. *Belügyi Szemle*, 2004/2–3.

Kádár Miklós: A büntetőtörvénykönyv általános része. Az 1950. évi II. törvény. Az 1950:39. sz. törvény. A törvényjavaslat miniszteri indokolása. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1951

Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. KJK, Budapest, 1966

Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: **Hack Péter (szerk.):** i. m. 86. o.

Kónya István: A három csapás bírói szemmel. *Magyar Jog*, 2011/3.

Kónya István: Vélemények és várakozások az új Btk. kapcsán. In: **Hack Péter (szerk.):** i. m. 23. o.

Koósné Mohácsi Barbara: A szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciók alkotmányossága. In: **Hack Péter – Koósné Mohácsi Barbara (szerk.):** Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 68–69. o.

László Jenő (szerk.): A Büntető Törvénykönyv magyarázata. KJK, Budapest, 1986

Lévay Miklós: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. *Jogesetek Magyarázata*, 2012/3.

Ligeti Katalin: Az új büntető törvénykönyv általános részének koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/1.

Lőrincz József: A szótári büntetőpolitika és koncepciói a hazai büntető igazságszolgáltatásban. *Börtönügyi Szemle*, 2007/2.

Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéséről. In: **Tóth Károly (szerk.):** Emlékkönyv Cséka Ervin egyetemi tanár születésének és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. JATE ÁJK, Szeged, 1992, 377. o.

Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről. In: **Nagy Ferenc:** Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC, Budapest, 2005, 208–210. o.

Nagy Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013

Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. *Magyar Jog*, 2013/5.

Nagy Ferenc: Alkotmányosan megkérdőjelezhető szabályokról az új Btk. kapcsán. In: **Hack Péter – Koósné Mohácsi Barbara (szerk.):** i. m. 133. o.

Szabó András: Recepció és kreativitás a büntetőjogban.
http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/704_belso.htm

Tóth Mihály: Az új büntető-novella néhány vitatott kérdése, s a módosítások gyökerei. In: **Sántha Ferenc (szerk.):** Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1999 [Kriminológiai Közlemények Különkiadás]

Tóth Mihály: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/6.

Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog*, 2013/9.

Tóth Mihály: Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről. <http://ujbtk.hu/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatatlan-jovorol>